

REFERENCES

1. Vidomosti Verkhovnoi Rady (2014), № 9, st. 93 (ukr).
2. Vidomosti Verkhovnoi Rady (2013), № 5-6, st. 60 (ukr).
3. Vidomosti Verkhovnoi Rady (2014), № 18-19, st. 694 (ukr).
4. Vidomosti Verkhovnoi Rady (2014), № 35, st. 1180 (ukr).
5. Vidomosti Verkhovnoi Rady (2014), № 20-21, st. 745 (ukr).

© Грозний Ігор, Прокопенко Роман
Надійшла до редакції 23.01.2015

УДК. 141.7:111:130.2

ГУРЖИ КСЕНІЯ,

*аспірант кафедри філософії Центру гуманітарної освіти НАН України,
експерт Українського інституту стратегій глобального розвитку і адаптації*

НЕЛІНІЙНИЙ ХАРАКТЕР ПРОЯВУ КОНФЛІКТОГЕННИХ ФАКТОРІВ У ЛОКАЛЬНИХ ПРОСТОРАХ: ОСОБЛИВОСТІ МІСЬКОГО РЕГІОНУ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

У статті розглянуто місто як регіон соціальної реальності. Обґрунтовується, що міські процеси нелінійні, показано, що пошук граничних (іраціональних) підстав функціонування соціального порядку міської спільноти може заповнити дослідницьку лакуну в поясненні впливу нелінійних факторів та їх наслідків на зміни в соціальному бутті. Пропонується поглянути на східноукраїнський конфлікт як на результат дії конфліктогенних чинників в купі з детермінованими міфом міста стратегіями поведінки городян.

Ключові слова: нелінійність; соціальна реальність; місто; міф міста.

Постановка проблеми. Українське суспільство останніх років все частіше використовує моделі поведінки західної європейської спільноти. Це демонструють соціально-політичні події, майдани (починаючи з 2004 року) та "Революція гідності". Але за своєю соціальною актуальністю причини та наслідки таких громадянських актів все ж дещо інші, аніж ті, що "облаштовують" повсякденне життя європейця й захищають соціальний порядок європейського суспільства. Українці стикаються з тим, що таке "копіювання" приносить, інколи, протилежні результати, адже не враховано контекст країни, її історії та часу. Якщо ми згадаємо перебіг подій зими 2013-14 рр. в різних містах України, то побачимо, що процеси не просто були неоднорідними - часто вони були протилежними. Вважаємо, що названа неоднорідність виростає на ґрунті особливості локальних інтерпретацій загальнодержавних наративів, відповідно до наявної міської свідомості, того характеру, менталітету та стереотипів поведінки, що притаманні мешканцям міст.

Різні міста неоднаково реагують на ті чи інші чинники й запити. Наприклад, мешканці міст Заходу і Сходу України називають різних національних героїв й по-різному визначають свої емблеми. Ми бачили, що міста, які, на думку істориків та політологів, належали до спільної історичної області та досить подібно висловлювалися на загальнодержавних виборах, по-різному реагували на, здавалося б, одні "сигнали", а подальша доля цих міст взагалі була протилежною. Сказане стосується не лише українських міст і не лише революцій-

них чи воєнних подій. Констатуємо, що реакція міської свідомості, реакція того чи іншого міста на тотожні події (сигнали) є різною, непередбачуваною з точки зору логіки протікання певного соціального процесу і залежить від певних внутрішніх чинників.

Аналіз наукових публікацій, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання нелінійних процесів вивчається в багатьох наукових дисциплінах різного спрямування. Абстрактний вимір питання нелінійності вивчається в точних науках на кшталт логіки чи математики та міждисциплінарних дослідженнях синергетичного спрямування. Свій внесок роблять суспільні та гуманітарні дисципліни, занурюючи отриману методологію до соціальної та антропологічної площини.

Дослідженню синергетики як методологічного принципу присвячені роботи В. Стьопіна [7, 8], підстави лінійних та нелінійних стратегій поведінки детально описані в працях Ю. А. Полуніна та І. Н. Тимофеева [5], дослідженню міста, як частини складноорганізованої структури соціальної реальності покладено початок в роботах В. Туркіної [10] та Е. Сайко [6]. У цій статті використано результати статистичних та соціологічних досліджень Центру Разумкова, Агенства Research & Branding Group, Фонду ім. Ілька Кучеріва [3, 4], матеріали журналів "Національна безпека і оборона". Також, інформативним можна вважати системний матеріал монографії "Донбас в етнополітичному вимірі" [2]. Однак, бракує робіт, що торкаються підстав нелінійного характеру життєвих практик міської спільноти.

Метою статті є експлікація тих чинників, що лежать

у фундаменті нелінійності міської свідомості та міського регіону соціальної реальності як площини розгортання цієї свідомості та мислення; які впливають на поведінку та реакцію міської спільноти взагалі та кожного мешканця міста зокрема.

Виклад основного матеріалу. Упевненість людини в майбутньому, в тому, що усталений порядок речей правильний, детермінована картиною світу сучасності (науковою картиною світу), що постала на загальних принципах природничої методології та світогляду. Кожен факт, у тому числі й життєвий - перевіряється, має свою логіку; можна зібрати статистичні дані щодо нього, які дадуть уявлення про закономірності подій та впевненість у можливості їх моделювання. Якщо провести аналогію між кунівською теорією "нормальної науки", за якою діяльність вченого з розв'язання головоломки потребує знання правил, які детермінують діяльність людини згідно з пануючою парадигмою, то дії людини в повсякденному житті тоді є "нормальним життям", коли кожна дія людини не вибивається за рамки засвоєної картини світу. Ю.А. Полунін у монографії "Нелінійні політичні процеси", визначаючи лінійність як елемент світогляду, звертає увагу, що вона схильна до апологетики певного ціннісного та інституційного інваріанту, та тлумачення історії як результату руху в напрямку до цього інваріанту [5, с. 6]. У цьому сенсі лінійними, на думку вченого, є соціалістичні чи ліберальні програми розвитку суспільства з їх поступом до всезагального блага.

Але і наукова парадигма, і соціальна дійсність зіткнулися з таким чинником як випадковість. Усі соціальні факти, що вибиваються зі стрункої теорії - це результат випадковості, неврахованих в лінійній теорії змінних, які спричиняють нестабільність системи, її бифуркацію (останню ми визначаємо за В. Стюпіним [7], як термін з категоріального апарату синергетики і фазу зміни сталої роботи системи). Процеси, динаміку яких важко пояснити з позиції наукових методів та підходів, або розв'язання яких не є однозначним, дістають назву нелінійних. Нелінійний розвиток суспільних процесів виявляється при аналізі динамічних систем. Такий аналіз проводиться в рамках синергетичного підходу, який зосереджує свою увагу на нестійких процесах, на станах динамічного хаосу, що породжують ту чи іншу організацію, порядок. Будь-яка система взаємодіє з іншими системами і може мати складну структуру. Вона може обмінюватися речовиною, енергією, інформацією з системами, що її оточують [8]. Уся ця складна мережа взаємодій може бути представлена інтегрально як нелінійне середовище або набір нелінійних, у тому числі й соціальних за своєю природою, середовищ.

З точки зору синергетичного підходу, міста є складними системами, які за влучним зауваженням В. Туркіної, "єдині в своїй генетичній основі соціально-просторові організовані структури, що знаходяться на різних фазах розвитку. На кожному етапі історичного розвитку місто виникає як носій відповідних форм та норм соціально-економічних, соціокультурних відносин, виступає в організації соціального простору, як організм що саморозвивається" [10, с. 179-180].

Такий організм є частиною ширшої системи - соціального середовища та соціальної реальності, але кожне нове місто, формуючись, виокремлюється з соціально-просторової структури того суспільства, в епоху якого воно виникає. Тому при дослідженні процесів, до яких залучена міська спільнота, не можна не враховувати ці засадничі індивідуальні особливості, закладені при формуванні міста.

Не зважаючи на різні аспекти, що потрапляють у поле зору дослідників міст, всі вони інтуїтивно відчують, що місто виступає окремою реальністю. Наприклад Е. Сайко пише про місто: "є дещо спільне, те що утворює його специфіку, як особливого соціального організму у всі епохи та в різних регіонах, те що й визначає його як місто" [6, с. 17], при цьому місто розуміється як "один особливий суспільний організм, який існував та існує як об'єктивна реальність, що виокремлюється в суспільній свідомості" [6, с. 5].

У площині світоглядних настанов мешканців різних міст, конфліктогенні фактори, що розгойдують міську систему, запускають у дію механізми, які змушують міську спільноту гуртуватися навколо власної ідентичності, історичної пам'яті, суспільної пам'яті, стереотипних ліній поведінки (поведінкових установок), змушують звертатись до того шару категорій, що фондує міську спільноту. Їх кристалізація, як правило, відбувається в результаті бифуркації, що змінює ціннісну основу міста. Корені такої різної реакції на однакові події у містах проглядають у функціонуванні специфічного принципу міського мислення, який можна визначити як міф міста.

Міф міста позначений особливостями місцевого менталітету й будується на самосприйнятті та на сприйнятті власного міста, він стає емблематичним наративом про місто, що складається під впливом природних, геополітичних, етнічних, суспільних та багатьох інших факторів й стає наслідком оформлення символічного простору в русі історичних особливостей розвитку локальної спільноти [1-2].

Для більш наочної ілюстрації цієї тези звернемося до розробок, які стосуються міста Донецька [1, с. 268]. З першим етапом виникнення донецького міфу і формування специфічного світогляду, в нерозривному зв'язку з яким творився цей міф, пов'язана індустріалізація краю наприкінці XIX ст., що поставила перед представниками традиційного суспільства завдання опанувати небачені доти види праці. Покликаність до виняткової праці, пов'язаної зі смертельною небезпекою, спричинила вивищення колективу працівників, переважно металургів та шахтарів, надала йому морального права відповідно до своєї обраності не підпорядковуватися звичним правилам існування соціуму, їх маргінальна поведінка стала виправдовуватися способом їх існування: "напруження екзистенційного "стояння на краю", яке в уявленні православного селянина характеризувало роботу в "пеклі", та зворотний бік такого порушення "нормального" порядку речей, порушення етичних норм - буйство та безпробудне пияцтво вилилося в загальні риси "донецької" ментальності періоду формування міста" [1, с. 266].

Далі первинна шахтарська міфологема, за якою людина героїчно бореться зі стихією (Хаосом підземного світу) після "вододілу" революції трансформується, викривлюється й сплавляється зі світоглядом нової держави, до складу якої входять землі Донецького регіону. Відтоді, ідеологічна відповідність робітників шахтарського міста ідеї радянського трудівника та його космічної ролі, явне індустріальне призначення міста, породили віру у зв'язок їх добробуту з процвітанням підприємств й відбулося закладення суспільних практик та штампів поведінки під впливом радянської ідеології. Третій етап формування донецького міфу, на якому його соціальний та культурний контекст зазнає трансформацій та змін у 90-х - 2000-х рр., пов'язаний з переродженням радянської міфології про класову та трудову винятковість на нову нарацію про донецьку

обраність, релевантну новим соціальним та культурним реаліям.

"Робітничка" складова донецького міфу - ще один нестабільний фактор у соціальному прогнозуванні. Вона виокремилася на перших етапах розвитку міста як результат способу життя, пов'язаного із виснажливою працею (шахтарі інколи по декілька діб не підіймалися на поверхню) та ненаалагодженим побутом, смертельною небезпекою та важкими "загулами", але при цьому й з можливістю добре заробити, й у подальшому увійшла в структуру локальної ідентичності. І. Мітін зазначив, що відчуття виключності території веде до формування думки про "обраність народу". Для Донецька - це обраність населення, яка з'явилася в робітничому середовищі, особливий донецький менталітет, "залізний донецький характер".

Іншим важливим аспектом, що пояснює поведінку Донбасу в періоді флуктуацій (випадкових відхилень в системі), виступає особливість розвитку взаємовідносин мешканців міст сходу України з місцевою владою, елітами та великим бізнесом. Це також результат сприйняття себе як виключного колективу, представники якого, логічно, мають особливий хист до бізнесу й найуспішніші в ньому. Така лояльність до бізнесових та ділових структур будеється на відчутті віддачі від них для загального блага. Наприклад, перед проведенням Євро-2012 в Україні київська Research & Branding Group, львівський Український фонд "Суспільна думка" й донецька компанія ДІАЦ провели опитування "Хто, на думку мешканців Донецька та Львова, доклав найбільше зусиль для проведення Євро-2012 в їхньому місті", за яким з усіх міст Донецьк найбільший відсоток голосів віддав за внесок бізнесу та ділових структур [4]. Цей високий рівень довіри мешканців Донецька до представників бізнес-еліти став підставою вважати його важелем до "радикалізації населення у регіонах" [3]. Тож, не можна не враховувати внутрішні мотиви та інтереси "капіталістів Донбасу", але не можна робити висновок, що кінцевий результат цього конфлікту відповідає їхнім очікуванням. Що наочно демонструє "роботу" нелінійних процесів, адже згідно з синергетичною теорією, оскільки флуктуації мають випадковий характер, то стан системи після біфуркації обумовлений дією суми випадкових факторів.

Суголосно, сьогоднішню ситуацію в Україні колектив авторів монографії "Донбас в етнополітичному вимірі" вважає логічним наслідком "цілеспрямованих дій донбаських груп правлячого класу України (відомих ще як "господарі Донбасу" - саме так уже звично титулується великий бізнес, становлення й розвиток якого в регіоні відбувалося в найтісніших зв'язках із криміналітетом та корумпованою криміналізованою владою) з "прищеплювання" жителям регіону неадекватних уявлень про спільність соціально-економічних та політичних інтересів цих груп з інтересами загалу донбаського населення" [2, с. 540]. Це твердження виглядає самоочевидним та переконливим, але за описаною ситуацією стоїть не просто прорахована маніпулятивна воля політичної та інших еліт, а екзистенційне відчуття спільнотою Донбасу, що цей вибір впливає з онтологічних підстав їх існування, корені якого тягнуться до міфу міста.

Окрім того, як указує О. Тараненко, "міфологема сильного донбаського характеру стала основою міфу про "донецьких", що влаштували у себе в місті особливу державу "беспределу" й експансуючих цей порядок по всій Україні; міфу відверто агресивного, вже не промислово-героїчного, не економічно-успішного, а кримінально-героїчного характеру" [9, с. 106]. Тобто у міфу міста є

й, так би мовити, зовнішнє буття, в тому числі у сприйнятті його іншими містами.

Ще раз наголосимо, що йдеться про приклад нелінійної "роботи" міфу одного з українських міст, але подібний ірраціональний міф лежить в основі кожного буття міста, він змінюється разом з історичними контекстами, в яких опиняється міська спільнота та регулює її поведінку. Тому при дослідженні міста як простору динамічних процесів ми повинні враховувати вплив з боку того ірраціонального фактора, який складає комплекс стійких уявлень "про самого себе" й відіграє вирішальну роль у формуванні соціальної ідентичності. Місто, як структура, що самоорганізується, своєю безпосередньою характеристикою має нелінійність, різні міста розвиваються відповідно до різних внутрішніх інтенцій і, що в контексті даної статті є найважливішим, вони по-різному реагують на здавалося б тотожні зовнішні впливи: такі динамічні процеси як революції, демографічні вибухи, прискорена урбанізація чи деурбанізація, індустріалізація міст чи просто кризові явища - усе це стани, в яких так чи інакше може опинитися будь-яке місто, але стратегії вибору механізму поведінки в подібних процесах залежать саме від особливостей міської свідомості, яка "замішана" на міфі міста.

Висновки

Міф конкретного міста з'являється з ідеєю цього міста й регулює всі аспекти соціального життя спільноти. Як правило, він не виокремлюється, міфологічний наратив не дискурсивний і сприймається некритично, а просто входить до повсякденного життя й, за О. Лосевим, є "актуальною реальністю", що корениться в "онтологічній" структурі соціальної реальності міста та міської свідомості, яка на неї спирається. Міський регіон соціальної реальності є модусом існування загальнокультурної реальності, але таким, що завжди має власні принципи організації та існування. Це нагадує думку О. Шпенглера, який в "Присмерку Європи" наголошував на наявності зв'язку між культурою та тим "відмежованим ландшафтом", до якого вона залишається прив'язаною, на кшталт рослини.

Хоча в статті вдалося торкнутися лише кількох прикладів нелінійної "роботи" міфу міста, вони все ж дозволяють показати напрямок, в якому варто рухатися при дослідженні таких нерівноважних систем, як міста. Адже міський соціум звертається до міського міфу та в ньому шукає порятунком й "підказку" стратегій поведінки. Міф міста, таким чином, виступає тим нестабільним фактором в актуалізації стратегій розвитку та поведінкових стратегій, що виводить систему міста з рівноваги, й штовхає її на неочікувану дію, на нелінійні стратегії поведінки. Очевидно, що цей ірраціональний чинник проявився в українських подіях рік тому та й досі відіграє свою непересічну роль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білокобильський О. В. Міф Донецька. Онтологія само-свідомості міста / О. Білокобильський, К. Сидорова // Схід. - 2013. - № 6(126). - С. 265-269.
2. Донбас в етнополітичному вимірі. - К. : ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України, 2014. - 584 с.
3. Сунгуровський М. За діями місцевих радикалів на сході України стоять проросійські сили [Електронний ресурс] / М. Сунгуровський. - Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4722.
4. Исследование Фонда "Демократические инициативы имени Илька Кучерива" и Социологической службы Центра Разумкова [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://>

ua.racurs.ua/437-sylou-prydushyty-akciyi-protestu-ne-vdastsya-sociology.

5. Полуни Ю. А. Нелинейные политические процессы / Ю. А. Полуни, И. Н. Тимофеев. - М. : МГИМО-Университет, 2009. - 204 с.

6. Сайко Э. В. Древнейший город: природа и генезис: Ближний Восток, IV-II тыс. до н. э. / Э. В. Сайко. - М. : Наука, 1996. - С. 1-17.

7. Степин В. С. О философских основаниях синергетики [Электронный ресурс] / В. С. Степин. - Режим доступа : <http://spkurdyumov.ru/philosophy/o-filosofskix-osnovaniyah-sinergetiki-v-s-stepin/>.

8. Степин В. С. Саморазвивающиеся системы и постнеклассическая рациональность [Электронный ресурс] / В. С. Степин. - Режим доступа : <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000249/index.shtml>.

9. Тараненко О. В. Донецкая мифология: смена концептов, или Уголь, Розы и Футбол / О. В. Тараненко // *Метафізика Донецька. Філософські есе.* - Донецьк : Донецьке відділення Наукового товариства ім. Шевченка, ТОВ "Східний видавничий дім", 2012. - С. 86-110.

10. Туркина В. Г. Город в постнеклассической парадигме / В. Г. Туркина // *Общество. Среда. Развитие (Terra Humana).* - 2008. - № 4. - С. 179-187.

Гуржи Ксенія,

аспірант кафедри філософії Центра гуманітарного освіти НАН України, експерт Українського інституту стратегій глобального розвитку і адаптації

НЕЛИНЕЙНЫЙ ХАРАКТЕР ПРОЯВЛЕНИЯ КОНФЛИКТОГЕННЫХ ФАКТОРОВ В ЛОКАЛЬНЫХ ПРОСТРАНСТВАХ: ОСОБЕННОСТИ ГОРОДСКОГО РЕГИОНА СОЦИАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

В статье рассмотрен город как регион социальной реальности. Городские процессы обосновываются как нелинейные; показано, что поиск предельных (иррациональных) оснований функционирования общественного порядка городского сообщества может заполнить исследовательский пробел в объяснении влияния нелинейных факторов и их последствий на изменения в социальном бытии. Предлагается взглянуть на восточноукраинский конфликт как на результат действия конфликтогенных факторов в сочетании с детерминированными мифом города стратегиями поведения горожан.

Ключевые слова: нелинейность; социальная реальность; город; миф города.

Gurzhi Ksenia,

Graduate student of department of philosophy, CGO NAN of Ukraine

THE NON-LINEAR NATURE OF THE MANIFESTATION OF CONFLICT FACTORS IN LOCAL SPACES, FEATURES OF URBAN AREA OF SOCIAL REALITY

The article offers a look at the such region social reality as a city. The thesis, which defines the processes taking place in the city as non-linear, it is shown that the search limits (irrational) reasons of public order operation of the urban community could fill a gap in the research explaining influence of nonlinear factors and their impact on changes in social being. It is proposed to take a look at The East conflict as the result of conflict-factors in conjunction with deterministic myth of the city, the strategies of behavior of citizens.

Key words: nonlinearity; social reality; city; the myth city's.

REFERENCES

1. Belokobylskiy A. (2013), *Skhid*, 6(126), Donetsk, pp. 265-269 (ukr).
2. Donbas in Ethno-Political Dimension (2014), I. F. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 584 p. (ukr).
3. The actions of local radicals in eastern Ukraine are helping pro-Russian forces, available at: http://www.razumkov.org.ua/ukr/expert.php?news_id=4722 (ukr).
4. Racurs.ua (2014), January 23, available at: <http://ua.racurs.ua/437-sylou-prydushyty-akciyi-protestu-ne-vdastsya-sociology> (ukr).
5. Polunin Y. A., Timofeyev I. N., (2009), Nonlinear political processes, MGIMO-University, Moscow, 204 p. (rus).
6. Saiko E. V. (1996), Ancient city: the nature and genesis, Science, Moscow, pp. 1-17 (rus).
7. Stepin V. S. On philosophical grounds of Synergetics, available at: <http://spkurdyumov.ru/philosophy/o-filosofskix-osnovaniyah-sinergetiki-v-s-stepin/> (rus).
8. Stepin V. S., Self-developing systems and postnonclassical rationality, available at: <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000249/index.shtml> (rus).
9. Taranenko O. (2012), *Metaphysics Donetsk. Philosophical essays.*, Ltd East Publishing House, Donetsk, pp. 86-110 (rus).
10. Turkina V. G. (2008), *Society. Environment. Development (Terra Humana)*, 4, pp. 179-187 (rus).

© Гуржи Ксенія

Надійшла до редакції 23.01.2015